

הוא נכיר מה שנהגו אחרים בדרך חבה ליחד המלה „לעבען“ עם
 „אז“ בניי בעצמו (אָזעפֿלעבען, פאטערלעבען, קינדלעבען) כי מה
 הנהגת האשכנזים לועגים על זאת וחושבים אותה למנהג יהודי טעות
 כי בכל הספרות היהודית מימי הבינים לא נמצא המנהג
 „אז“ יציאי מן ספר ספורים שכתבו אשכנזי נוצרי הנחשב לכהן,
 (Der Seelen Trost) (תנחומי הנפש) בסגנון יושבי קולוניה
 „אז“ שממנו נראה, כי היה זה מנהג יושבי הרינוס בכלל אצל
 היהודים ינם אצל היהודים, ומשם נתפשט המנהג למדינות אשכנז
 ישיבתה בתכונתו והבנתו, כי שם החלו לכתוב בטעות
 Vater leben, Kind leben, תחת שבגלילות הרינוס היו כותבים, *Vader leve*
 (Vaterlieb, Kindlieb) Kint leve (1) והדרך הזאת נשתמרה בשם ליפמאן
 Liebmann וכן השמות מאנליעב, ליבקנר, אבערליעב,
 מרושליעב וכו' (2).

נפן נא עתה אל דרך חנוכו של הילד העברי באשכנז. בכלל
 ראשית החנוך כדרך שכתבנו בחלק א' (צד 35 וכו'). הדרשן
 סבסטיאן Lotzer אומר על דרך חנוכם של היהודים בערך שנת
 1523: „אמנם מלומדים הם, כי הם מלמדים את בניהם מילדותם להבין
 בספרי דתם“ (3). ראשית למודם היתה במקרא, אחר כן נבחרו להם
 בקימות קלי הבנה במשנה ותלמוד. בקריאת התורה בשעת הלמוד היו
 הרב והתלמידים משתמשים בנגון מיוחד הנקרא „שטובן טרופ“. אצל
 הניצרים בימי הבינים הונח שם Tropos על נגון הקריאה בשורות היכל,
 ואצל היהודים הונח שם „שטובן טרופ“ (4) על נגון הקריאה בחדר
 המלמד, כי לראשית הלמוד לא היה בית ספר של צבור, כי אם
 המלמד שנשכר לזה היה מאסף את הילדים בחדר דירתו (חדר בל"א
 Stube). החדר (Schulstube) היה בעת ההיא נהוג גם אצל האשכנזים
 הנוצרים, באין להם עדין בתי ספר כבזמן הזה, ומקום הלמוד היה
 הלוי בדעת המורה הפרטי (5). וכבר הראינו על זה במקום

(1) Trommann, Die deutschen Mundarten I, 176f, 185, 214, II, 5

(2) צונץ, נאמען דער יודען 36 וכו', ועיי' ברסלויא המזכיר 1869, 54 וכו'.

(3) „Ja Freilich sind sy gleret sy lern jr kind von jugent auf ihr
 gsatz verston“. Luthards Ztschr. f. kirchl. wissensch. 1885 S. 422, Let-
 zers christ. sendbrief 1523 B. ij

(4) מנהגי מהר"ל ס"ד. ועיי' ברלינר, אויס דעם אינגערן לעבען 32.

(5) כן נמצא בספר התעודה להמורה האשכנזי בעיר צוויקוי מיום 26 נובמבר
 1521. ועיי' Joh. Müller, Vor u. Frühreform. Schulordnungen (Zschopau

אחר 1). נגזן השטובן-טרופ" הוא זה שנהוג אצלנו בקריאת התורה בימים הנוראים, שהוא נעים וממשיך את הלב יותר מנגזן הקריאה בשבת ויו"ט, וע"כ בחרו להשתמש רק בו בשעת הלמוד. להשערה הזאת נמצא יסוד במנהגי מהרי"ל, שעליו יסופר, כי ביום הכפורים — ואל נכון גם בר"ה — היה מנגזן הקריאה דשחרית ודמנחה כלמידת הנערים שקורין שטובן-טרופ"א" 2), ואל נכון למדו ממנו לנגזן הקריאה הזאת בעבודת ה', ואשר היה בראשונה נהוג בחדר הנערים היה למנהג קבוע בבתי התפלה, כי הרבה השפיע מהרי"ל על מנהגי עבודת ה' בביהכ"נ כיום הזה, כידוע. אולם כבר העירונו במקום אחד (בח"א צד 38), כי בכלל היתה קריאת ספרי הקודש בשעת הלמוד בניגון מיוחד לכל ספר 3).

הנער היה הולך ומתלמד בחדר מלמדו עד מלאת לו י"ג שנה. היום שנעשה, "בר מצוה" נחשב לחג גדול, כי בו זכה להקרא ולעלות לתורה ולקרא פרשה אחת בצבור. וכשבו לבית נדרש להשמיע דרשה בסוגיא תלמודית לפני קהל עדת הקרואים, ואחר כן היתה סעודה גדולה. כן היה נהוג מאז, אף שהנכר לזה נמצא בזמן מאוחר מעט 4) — ואז נחשב הנער לבחור, אשר הליכותיו ודרכיו חיוו כבר ספרנו במקום אחר. עד הגיעו לתקופה זו, שבה נדרש לפעמים לדאג גם לחיי בשרו, היה הנער מושפע בהנהגתו הדתית גם מבית אבותיו. כל אב ואב היה לוקח את בניו הקטנים עמו אל בית הכנסת. בימי שבת ויו"ט היו מברכים אותם אחרי התפלה, לבד כשחל יום תשעה באב ביום א', שאז נמנעו מלברכם בשבת, "חזון" שלפניו 5). בערב פסח היו מישנים התינוקות מבעוד יום, "למען יקיצו וישאלו בלילה" 6). בחג השבועות זמן מתן התורה, היו אופים מאפה לפד (פלאדין) וקורין לו סיני"ז — מפני שבחג הזה מתחילים התינוקות ללמוד, והיו מתכוונים להמתיק

1886, II, 202 וכן גם תקנת המועצה על אדות ביה"ס היהודי בנירנבערג, שם צד 270 והערתנו לעיל צד 52.

1) סכטיאן Brant שגולד 1458 קבל ראשית למודיו ממורים פרטים, כי עדיין לא היה כל ביה"ס של צבור בשראסבורג. Zarneke, Narrenschiff p. XI.

2) מנהגי מהרי"ל שם.

3) וכן היה גם אצל הספרדים והקראים. עיי' מאמרי ב"האסיף" תרמ"ז צד 160 וכו'.

4) יו"ט חות יאיר סי' קכ"ג.

5) מנהגים ס"ח.

6) שם י"א, י"ט.

7) שם מ"ז.

להם קבלת מ
ובסוף דגן היו
בימי הניכר יצא
על ידם מתנת
המתנות היו
כן היתה ההש
בכל הדעות ה
הקבין לבי ברה
אלה בעמידה
כי השמש דכה
רב על כפיה
למעים מבי
לעדת הניכר
בניגון הנגן

כל המדרגות
רק במימי היות
ברמיה דתו.
אשכנזית ידעם
נשים אכזריות
אבל עשרים יאר
איהם כבר יצא
היבד הידועה
ייעל בו נדעו בש
ושעשעיים בדישק
בעד הנשים הבת
מיראדא הדישק

1 עיי' דא
2 מנהגים ס"ח
3 שם מ"ז
4 מנהגים ס"ח
5 מוסד פני
המניח הנני מבי
bordonged, I, 5
6 ייחודות
7 עיי' פתח
8 שם מ"ז